

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОНТРОЛЮ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ*

Показано, що контроль і відповідальність є іманентними складовими будь-якого процесу, спрямованого на успішне досягнення певної мети. Розкрито сутність таких важливих видів, як соціальний контроль і соціальна відповідальність, громадський контроль і громадянська відповідальність, політичний контроль і політична відповідальність. Автор зазначає, що наявність контролю стимулює позитивну відповідальність, в іншому випадку за результатами контролю настає інший вид – негативна відповідальність. Відповідальність, у свою чергу, коригує завдання контролю.

Ключові слова: взаємозв'язок, види контролю, види відповідальності, суб'єкти контролю і відповідальності, демократична держава.

Kukuruz Oksana. The relationship of control and responsibility in a democratic society: theoretical aspects

It states that control and responsibility are inalienable components of any process, which towards clear aim. The essence of important kinds of control and responsibility such as: social control and social responsibility; public control and civic responsibility; political control and political responsibility; are discovered in the article. The author marks that existence of control stimulates positive responsibility otherwise begin the other kind of responsibility – negative responsibility. Responsibility in one's turn adjusts tasks of control.

Key words: relationship, kinds of control, kinds of responsibility, subjects of control and responsibility, democratic state.

Контроль і відповідальність є категоріями, що час від часу привертають увагу дослідників з різних галузей наук. Явища, які вони позначають, вважаються важливими компонентами будь-

© КУКУРУЗ Оксана Володимирівна – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0003-1863-3028; e-mail: kukuruz@nas.gov.ua

* Стаття виконана в рамках науково-дослідного проекту «Конституційно-правове забезпечення та європейські стандарти контролю у сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування»

якої системи. Більшість теоретичних досліджень українських учених зосереджена на одному з двох вищезгаданих явищ. Тісно пов'язані на практиці, вони вивчаються в теорії суспільних наук відокремлено. Складно організовані сучасні суспільства, на які впливає багато чинників, можуть бути комфортними для його членів за умови розумного впорядкування суспільних відносин. Контроль і відповідальність є важливими складовими ефективного управління суспільними справами. Вчені виокремлюють чимало різноманітних видів, кількість яких збільшується разом із суспільним розвитком, появою нових суспільних відносин. Зазначене зумовлює необхідність переосмислювати ці явища, вивчати їх взаємозв'язок.

Окремим видам контролю і відповідальності приділено чималу увагу в українській науковій літературі. Серед останніх праць, важливих для даного дослідження, варто відзначити: аналітичну доповідь «Контроль за діяльністю органів публічної влади: національний досвід та міжнародні стандарти» (кер. авт. кол. Ю. Шемшученко, 2018); докторську дисертацію Налуцишина В. В. «Філософсько-правова парадигма соціального контролю як засобу забезпечення правового порядку» (2018); монографію Л. Наливайко і О. Савченка «Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади» (2017); докторську дисертацію О. Безрукової «Соціальна відповідальність в сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження» (2015). Із зазначених праць випливає, що контроль і відповідальність тісно пов'язані між собою явища, відтак недостатньо вивчати їх окремо, необхідно аналізувати їх взаємозв'язок. Метою цієї статті є теоретична характеристика взаємозв'язку між контролем і відповідальністю в умовах сучасного суспільства, яке прагне бути демократичним. Завдання полягають у вивченні суті декількох видів контролю і відповідальності, визначенні суб'єктів контролю і відповідальності, з'ясуванні зв'язків між контролем і відповідальністю.

Виходячи з філософського розуміння категорії «взаємозв'язок», у дослідженні взаємозв'язку контролю і відповідальності важливим є спосіб існування, коли стан одного об'єкта зумовлює стан іншого і водночас зумовлений чи залежний від нього¹.

Для обґрунтованого з'ясування взаємозв'язку між контролем і відповідальністю оберемо декілька виокремлених у науковій літературі видів контролю – соціальний, громадський, політичний та схожих, принаймні за назвою, видів відповідальності – соціальну, громадянську, політичну.

Соціальний контроль визначається як «важливий засіб саморегуляції соціальної системи в цілому та її окремих елементів (інститутів), що забезпечує за допомогою інструментів соціального регулювання цілеспрямований вплив на людей та інші структурні елементи цієї системи, сприяє їхній упорядкованій взаємодії в інтересах зміцнення суспільного порядку й стабільності»².

Соціальний контроль досліджують як умову і результат демократизації суспільства. Він є тим механізмом, який сприяє розвитку громадянського суспільства, місцевого самоврядування, становленню правової держави. Н. Бойко наголошує на необхідності зміни підходу до розуміння соціального контролю як суб'єктно-об'єктного явища (керівник-підлеглий, чиновник-громадянин тощо) на суб'єктно-суб'єктне, де всі учасники взаємодії мають можливість здійснювати контрольні функції. Соціальний контроль у демократичній державі, на її думку, передбачає «реалізацію принципу відповідальності всіх суб'єктів соціальної взаємодії, що передбачає високу міру їх соціальної активності, без чого неможливе повноцінне функціонування громадянського суспільства»³.

В. Налуцишин аналізує наявні в науковій літературі поняття «соціального контролю», вказує на застосування різних підходів до його розуміння та виділяє декілька груп визначень. Відповідно до них соціальний контроль – це: спосіб регуляції чи саморегуляції суспільних відносин; засіб впливу на поведінку людини; забезпечення рівноваги, стабільності і порядку; нормативно-ціннісне регулювання; система засобів, що визначають критерії допустимої поведінки та механізм усунення девіантної поведінки⁴. В. Налуцишин соціальний контроль розглядає як важливий засіб забезпечення правового порядку.

Аналіз визначень соціального контролю показує, що вчені зазвичай розкривають його через зазначення: мети контролю;

функцій, які він виконує чи повинен виконувати в суспільстві; ролі різноманітних суб'єктів у цьому процесі. Також у визначеннях йдеться про значення соціального контролю для розвитку демократичного суспільства, в якому іманентною складовою є соціальна відповідальність.

Соціальну відповідальність визначають як «діалектичний взаємозв'язок між особою та суспільством, що характеризується взаємними правами та обов'язками з виконання приписів соціальних норм та покладенням різноманітних засобів впливу у разі її порушення»⁵. О. Безрукова соціальну відповідальність визначає як «властивість (стан) акторів різного рівня, що, актуалізуючись певним чином залежно від сприйняття ситуації, в якій перебуває актор, змушує брати на себе зобов'язання щодо інших акторів, подій, об'єктів, процесів, умов життєдіяльності, соціального й природного оточення»⁶. Вчена аналізує таку форму соціальної відповідальності, як відповідальність за майбутнє, і встановлює залежність між здатністю людини до самоконтролю і соціальною відповідальністю. На її переконання, «людина, яка повною мірою відповідальна перед собою й контролює своє життя, більшою мірою вважає за необхідне бути відповідальною перед майбутніми поколіннями, ніж людина, яка своє життя ставить у залежність від зовнішніх обставин»⁷.

Розгляд соціального контролю і соціальної відповідальності показує, що їх суб'єктами визначають людину або суспільство. Категорія, що позначає такий вид контролю, як соціальний, може одночасно містити вказівку на суб'єкта, який контролює і якого контролюють, у випадку з відповідальністю — на суб'єкта, який повинен нести відповідальність, і на суб'єкта, перед яким треба нести відповідальність. Соціальний контроль і соціальна відповідальність мають спільну мету — забезпечення виконання наявних у певному суспільстві правил поведінки. Вони є взаємопов'язаними явищами, від їх взаємодії залежить розвиток суспільства.

У науковій літературі дедалі частіше приділяють увагу такому важливому виду контролю, як громадський. Існує чимала кількість визначень, заснованих на різних підходах. Водночас існують дослідження, в яких застосовано міждисциплінарний підхід до з'ясування суті даного виду контролю, відтак їх автори дають

комплексні визначення цього явища. Зокрема, громадський контроль — це: «сукупність правових, організаційних, інформаційних заходів суб'єктів громадського контролю щодо забезпечення неухильного дотримання органами державної влади та органами місцевого самоврядування Конституції, законів України, інших нормативно-правових актів; встановлення відповідності діяльності об'єктів громадського контролю суспільним інтересам»⁸; «системна діяльність інститутів громадянського суспільства чи окремих громадян з метою вирішення суспільно-значущих завдань, захисту й забезпечення прав і свобод людини, задоволення потреб та інтересів суспільства в цілому, встановлення відповідності функціонування органів публічної влади вимогам законодавства у процесі їх соціальної взаємодії з громадськістю, що спрямована на забезпечення ефективності державно-громадських відносин»⁹.

У визначеннях громадського контролю зазначається, що його суб'єктами є інститути громадянського суспільства, громадяни. Виходячи з етимологічних значень слів, можна було б виокремити два види контролю — громадський і громадянський. У першому значенні суб'єктом контролю була б громада (член громади), у другому — громадяни (громадянин). Однак у науковій літературі поширеним є лише вид під назвою «громадський контроль». Суб'єктом такого контролю необхідно визнати «громадськість», що позначає «соціально-активну частину суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни»¹⁰. Її важливою ознакою є пріоритет громадських інтересів перед індивідуальними.

Серед видів відповідальності натомість описується не громадська відповідальність, а громадянська, що переносить акцент з громадськості на громадянськість, з члена громади на громадянина. Громадянськість, крім активної позиції суб'єкта в суспільних справах, означає наявність у нього таких характеристик: «почуття патріотизму, причетності до історичної долі своєї вітчизни та її народу, усвідомлення себе як повноправного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни»¹¹.

Вважається, що громадянська відповідальність є в осіб з високою моральною, правовою і політичною свідомістю. На формування громадянської відповідальності мають вплив

«політико-правова система держави, загальний рівень морально-правової культури суспільства, система навчання та виховання, особливості родинних та міжособистісних стосунків, у яких задіяна людина»¹². Тобто здебільшого йдеться про позитивну відповідальність, коли людина сама усвідомлює необхідність певної поведінки, рішень, дій на користь власної держави.

Аналіз розуміння громадського контролю і громадянської відповідальності показує, що основним колективним суб'єктом є громадськість, членам якої в успішній демократичній державі повинна бути притаманна така риса, як громадянськість. Для того, щоб суб'єкт був відповідальним, на різних рівнях – в сім'ї, школі, на роботі, загалом у державі – повинен існувати контроль за навчанням і вихованням осіб, відповідно до принципів демократичної, правової держави.

Ще одним видом контролю, обраним для даного дослідження, є політичний. В суспільстві й науковій літературі він часто асоціюється з негативним явищем, яке включає: слідкування за громадянами; збір інформації про них та їх політичну позицію; відхилення від офіційної позиції влади тощо. Однак варто відзначити, що такі характеристики притаманні політичному контролю в тоталітарній чи авторитарній державах. Натомість у демократичній державі він має інше значення. Назва виду контролю – політичний може означати, що він реалізовується: суб'єктами політики; щодо суб'єктів політики; в сфері політики. Він може здійснюватися парламентською більшістю відносно уряду щодо дотримання ним принципів узгодженої державної політики. Водночас у демократичній державі парламентська більшість також є об'єктом контролю, в тому числі політичного. Зокрема, політична опозиція може контролювати відповідність діяльності й рішень парламентської більшості заявленим політичним цілям. Тобто у демократичній державі під дію політичного контролю можуть підпадати всі учасники політичних відносин, на відміну від тоталітарної чи авторитарної держави, де контроль здійснюється в односторонньому порядку – владою за громадянами.

У результаті політичного контролю, як і більшості видів контролю, може настати відповідальність. Одним із видів відповідальності, яка «настає за неспроможність органів державної

влади та посадових осіб розробляти та втілювати в життя політику, яку вони декларували у передвиборчих програмах»¹³, є політична. Формами відповідальності політичних сил чи окремих політиків за їх дії чи бездіяльність вважаються «неголосування на майбутніх виборах і невідтримка здійснюваних ними заходів»¹⁴.

Категорія «політична відповідальність» охоплює відповідальність перед парламентом, народом, виборцями, політичними партіями, главою держави, урядом. В європейських країнах політична відповідальність часто ототожнюється з парламентською, що позначає тісний зв'язок між парламентом і урядом, особливо в діяльності, пов'язаній з формуванням і реалізацією політики. Політична відповідальність у такому випадку визначається як «форма виконання парламентом контрольної функції»¹⁵. Тобто назва «парламентська відповідальність» зумовлена суб'єктом, перед яким відповідальний інший суб'єкт, у даному випадку — уряд. На нашу думку, в такій ситуації парламент здійснює контроль, а відповідальним є уряд. Отже, ймовірно, цю відповідальність варто було б назвати урядовою.

Окремо вчені розглядають відповідальність органів публічної влади, яку розуміють як «суспільні відносини між суб'єктом відповідальності (органом публічної влади) і контролюючою його поведінку інстанцією — суспільством, державою, колективом»¹⁶. Крім того, визначають два інші різновиди цієї відповідальності — позитивну і негативну. Перша означає «соціально корисну діяльність особи, усвідомлення нею важливості своїх дій для суспільства», друга — «відповідальність за скоєний негативний вчинок, яким орган влади зашкодив суспільству, державі»¹⁷.

За одним із комплексних визначень, політична відповідальність розуміється як «відповідальність суб'єктів політики за результати політичної діяльності, за реалізацію політичних і передвиборних програм, за дотримання політичних угод (позитивна політична відповідальність). За неналежне виконання своїх обов'язків до суб'єктів політики застосовуються політичні і правові форми політичної відповідальності (негативна політична відповідальність)»¹⁸.

Таким чином, проаналізувавши декілька видів контролю і відповідальності, можемо зробити такі висновки.

Контроль і відповідальність є іманентними складовими процесу побудови демократичної держави. Людина одночасно є і суб'єктом, і об'єктом будь-якого виду контролю та відповідальності. Її активна участь у цих процесах буде більш результативною для неї і суспільства, якщо вона здійснюватиметься через певні спільноти. Серед важливих видів цих явищ – соціальний контроль і соціальна відповідальність, громадський контроль і громадянська відповідальність, політичний контроль і політична відповідальність. Зазначені види контролю і відповідальності пов'язані спільними суб'єктами, зокрема такими, як людина, громадськість, суспільство.

Контроль і відповідальність є взаємопов'язаними етапами будь-якого процесу, який спрямований на успішне досягнення визначеної мети. За допомогою контролю визначається наявний стан речей, з'ясовується необхідний стан, порівнюється наявний стан із необхідним. Якщо наявний стан співпадає з необхідним, то це означає, що у цьому процесі у його суб'єктів була присутня позитивна відповідальність. Фактично співпадають за суттю такі види двох явищ, як самоконтроль та позитивна відповідальність. Якщо ж наявний стан не відповідає необхідному, то настає негативна відповідальність. Тобто у будь-якому випадку відповідальність завжди присутня. Відповідальність, у свою чергу, коригує завдання контролю. Отже, контроль і відповідальність – явища, які впливають і змінюють один одного. Слід додати, що дане дослідження показало необхідність подальшого вивчення даної тематики, зокрема стосовно назв видів контролю і відповідальності – за суб'єктом, який контролює чи якого контролюють; за суб'єктом, який є відповідальний чи перед яким відповідальні.

1. Свириденко В. Взаємозв'язок. Філософський енциклопедичний словник / ред. колегія: В. І. Шинкарук (голова). Київ: Абрис, 2002. С. 78.
2. Косінов С. А. Контроль. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Харків: Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. С. 246.
3. Бойко Н. Социальный контроль и демократизация общества: монография. Киев: Институт социологии НАНУ. 2007. С. 254.
4. Налуцишин В. В. Філософсько-правова парадигма соціального контролю як засобу забезпечення правового порядку:

дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2018. С. 335. **5.** Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 499. **6.** Безрукова О. А. Соціальна відповідальність в сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження: дис. ... д-ра соц. наук: 22.00.04. Київ, 2015. С. 10. **7.** Там само. С. 372. **8.** Громадський контроль діяльності органів публічної влади: наукова записка / Коваленко А. А. (керівник авт. кол.), Горбатенко В. П., Кресін О. В., Кресіна І. О., Матвійчук А. В., Стойко О. М., Ходаківський М. Д. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. С. 87. **9.** Наливайко Л. Р., Савченко О. В. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади: монографія. Київ: «Хай-Тек Прес», 2017. С. 32. **10.** Горбатенко В. П. Громадськість. *Політологічний енциклопедичний словник* / упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. С. 116. **11.** Горбатенко В. П. Громадянськість. *Політологічний енциклопедичний словник* / упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. С. 122. **12.** Мануйлов Є. М., Калиновський Ю. Ю. Громадянська відповідальність особистості як атрибутивний феномен правового суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 2 (25). С. 126. **13.** Малиновський В. Відповідальність політична. *Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації* / за наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми. 2-ге видання, стереотипне. Львів: «Новий Світ – 2000», 2015. С. 70. **14.** Балабан Р. Відповідальність політична. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 105. **15.** Dziemidok-Olszewska V. Odpowiedzialność głowy państwa i rządu we współczesnych państwach europejskich. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012. S. 61. **16.** Відповідальність органів публічної влади: політичні та правові аспекти: наук. розробка / С. Д. Дубенко, В. І. Мельниченко, Н. Г. Плахотнюк та ін. Київ: НАДУ, 2011. С. 48. **17.** Там само. **18.** Правові форми політичної відповідальності: аналіз зарубіжного досвіду та висновки для України: наукова записка / І. О. Кресіна (кер. авт. кол.), В. П. Горбатенко, А. А. Коваленко, М. Д. Ходаківський, О. М. Стойко, О. В. Кукуруз, С. В. Стоєцький. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. С. 72.

References

1. Svyrydenko V. Vzaimozv'язok. Filosofs'kyi entsyklopedychnyi slovnyk / red. kolehiia: V. I. Shynkaruk (holova). Kyiv: Abrys, 2002. S. 78. (ukr)
2. Kosinov S. A. Kontrol. *Velyka ukraïnska yurydychna entsyklopediia*: u 20 t. Kharkiv: Pravo, 2016. T. 3: Zahalna teoriia prava / redkol.: O. V. Petryshyn (holova) ta in.; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy; In-t derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy; Nats. yuryd. un-t imeni Yaroslava Mudroho. 2017. S. 246. (ukr). **3.** Bojko N. Socialnyj kontrol i demokratyzaciya obshhestva

monografiya. Kiev: Institut sociologii NANU. 2007. S. 254. (rus). **4.** Nalutsyshyn V. V. Filosofsko-pravova paradyhma sotsialnoho kontroliu yak zasobu zabezpechennia pravovoho poriadku: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.12. Lviv, 2018. S. 335. (ukr). **5.** Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs: pidruchnyk / za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. Kyiv: Yurinkom Inter, 2006. S. 499. (ukr). **6.** Bezrukova O. A. Sotsialna vidpovidalnist v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi: sotsiolohichna kontseptualizatsiia ta dosvid empirychnoho doslidzhennia: dys. ... d-ra sots. nauk : 22.00.04. Kyiv, 2015. S. 10. (ukr) **7.** Tam samo. S. 372. **8.** Hromadskiy kontrol diialnosti orhaniv publichnoi vlady: naukova zapyska / Kovalenko A. A. (kerivnyk avt. kol.), Horbatenko V. P., Kresin O. V., Kresina I. O., Matviichuk A. V., Stoiko O. M., Khodakivskiy M. D. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2013. S. 87. (ukr). **9.** Nalyvaiko L. R., Savchenko O. V. Teoretyko-pravovi zasady hromadskoho kontroliu za diialnistiu orhaniv derzhavnoi vlady : monohrafiia. Kyiv: «Khai-Tek Pres», 2017. S. 32. (ukr). **10.** Horbatenko V. P. Hromadskist. *Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk / uporiadnyk V. P. Horbatenko*; za red. Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka. 2-e vyd., dop. i pererob. Kyiv: Heneza, 2004. S. 116. (ukr). **11.** Horbatenko V. P. Hromadianskist. *Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk / uporiadnyk V. P. Horbatenko*; za red. Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka. 2-e vyd., dop. i pererob. Kyiv: Heneza, 2004. S. 122. (ukr). **12.** Manuilov Ye. M., Kalynovskiy Yu. Yu. Hromadianska vidpovidalnist osobystosti yak atrybutyvnyi fenomen pravovoho suspilstva. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». 2015. № 2 (25). S. 126. (ukr) **13.** Malynovskiy V. Vidpovidalnist politychna. *Politolohiia: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk dlia studentiv VNZ I–IV rivniv akredytatsii / za nauk. red. d-ra polit. n. N. M. Khomy.* 2-he vydannia, stereotypne. Lviv: «Novyi Svit – 2000», 2015. S. 70. (ukr). **14.** Balaban R. Vidpovidalnist politychna. *Politychna entsyklopediia / redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in.* Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo, 2011. S. 105. (ukr). **15.** Dziemidok-Olszewska B. Odpowiedzialność głowy państwa i rządu we współczesnych państwach europejskich. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012. S. 61. (pol). **16.** Vidpovidalnist orhaniv publichnoi vlady: politychni ta pravovi aspekty : nauk rozrobka / S. D. Dubenko, V. I. Melnychenko, N. H. Plakhotniuk ta in. Kyiv: NADU, 2011. S. 48. (ukr). **17.** Tam samo. **18.** Pravovi formy politychnoi vidpovidalnosti: analiz zarubizhnogo dosvidu ta vysnovky dlia Ukrainy: naukova zapyska / I. O. Kresina (ker. avt. kol.), V. P. Horbatenko, A. A. Kovalenko, M. D. Khodakivskiy, O. M. Stoiko, O. V. Kukuruz, S. V. Stoietskiy. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2012. S. 72. (ukr).

Kukuruz Oksana. The relationship of control and responsibility in a democratic society: theoretical aspects

Control and responsibility are categories that occasionally attract the attention of researchers in various fields of science. Phenomena are closely related in practice, but they are generally studied separately in theory. Several

types of control – social, public, political and similar, at least by name, types of responsibility – social, civil and political have been selected for the well-founded clarification of the relationship between control and responsibility.

An analysis of the definitions of social control has shown that scientists usually reveal it by stating: the purpose of control; the functions, which it performs or should perform in society; the role of different subjects in this process. The definitions also refer to the importance of social control for the development of a democratic society in which social responsibility is an inherent component.

Consideration of social control and social responsibility showed that their subjects are human and society. Social control and social responsibility have a common purpose – to ensure the rules of conduct available in a particular society. They are interconnected phenomena and the development of society depends on their interaction.

An analysis of the understanding of public control and civic responsibility has helped to clarify that the main collective subject of these types is the public, whose members in a successful democratic state must have such a trait as citizenship. In order to the subject to be responsible, at different levels – in the family, at school, at work, in general in the country – there must be control over the education and upbringing of persons, in accordance with the principles of a democratic state.

Political control in society and the scientific literature is often associated with a negative phenomenon, which includes: monitoring citizens; collecting information about them and their political position; deviation from the official position of the authorities, etc. However, it is worth noting that such characteristics are inherent in political control in a totalitarian or authoritarian state. Instead, it has a different meaning in a democratic state.

The name of the type of control – political, may mean that it is implemented: by political subjects; concerning political subjects; in the field of politics. It may be exercised by a parliamentary majority with respect to the government in adhering to the principles of a coherent public policy. At the same time, in a democratic state, the parliamentary majority is also subject to scrutiny, including the political one. In particular, political opposition can control the compliance of parliamentary majority activities and decisions with stated political goals. Political control, like most existing kinds of control, can lead to responsibility. In European countries, political responsibility is often equated with government accountability to parliament, but this concept also covers responsibility to voters, political parties, society, prime minister, president.

It states that control and responsibility are inalienable components of any process, which towards clear aim. The author marks that existence of control stimulates positive responsibility otherwise begin the other kind of responsibility – negative responsibility. Responsibility in one's turn adjusts tasks of control.

Key words: relationship, kinds of control, kinds of responsibility, subjects of control and responsibility, democratic state.